

RYSZARD RUMIANEK

ROLA KRWI W STARYM TESTAMENCIE

Termin *krw*, po hebrajsku *dām*, występuje w Starym Testamencie aż 360 razy — z tego 288 razy w liczbie pojedynczej, a 72 razy w liczbie mnogiej. Najczęściej słowo to można spotkać w księdze Kapłańskiej (88 razy) i u Ezechiela (55 razy).¹ Duża częstotliwość występowania tego terminu uniemożliwia oczywiście w krótkim artykule przeanalizowanie każdego z osobna słowa i kontekstu, w którym ono występuje. Ale przy lekturze tekstów (nawet przypadkowo wybranych), gdzie występuje słowo *krw*, z łatwością można zauważyć, że prawie zawsze jest mowa o krwi wylanej, związanej z utratą życia lub z ofiarą. Dla przykładu można tu podać Rdz 9, 6; Wj 23, 18; Kpł 17, 4. Pewnym wyjątkiem są teksty z okresu późnego judaizmu, gdzie występuje podwójne określenie „ciało i krew” na oznaczenie człowieka jako takiego, od strony jego zniszczalności (por. Syr 14, 18; 17, 31).² Nieco inną treść niesie także myśl grecka, która łączy krew z rodzeniem i pobudliwością.³

Odnotowawszy te spostrzeżenia trzeba skoncentrować się najpierw na roli krwi, jaką spotykamy w Starym Testamencie najczęściej, a następnie na znaczeniu krwi spotykanym rzadziej.

I. NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANA ROLA KRWI

Izraelici, podobnie jak i wyznawcy wszystkich starożytnych religii, uznają sakralny charakter krwi. Jest ona bowiem siedliskiem życia, a życie łączy się ściśle z Bogiem, który jest jedynym Panem życia. Wyraźnie podkreśla to między innymi księga Kapłańska:

¹ G. Gerleman, *dām Blut*, w: THAT, t. 1, s. 448.

² F. Laubach, *háima sangue*, w: TBNT (tłum. wł.) s. 1637. 1

³ C. Spicq — P. Grelot, *Krew*, w: STB s. 393.

17, 11a: „bo życie ciała jest we krwi”;

17, 14a: „bo życie wszelkiego ciała jest we krwi”.

Takie przekonanie było wynikiem obserwacji i doświadczenia życiowego.⁴ Krew jest przecież warunkiem życia, niejako samym życiem. A życie należy do Boga i dlatego tylko On może nim dysponować. Stąd wypływają trzy konsekwencje, które wskazują na zasadnicze znaczenie krwi. Omówimy je kolejno.

1. Zakaz morderstwa

Bóg, jedyny władca życia, wyraźnie zakazuje: „nie zabijaj” (Wj 20, 13). Jeżeli ktoś wylewa krew, Bóg żąda od niego rachunku. Podkreśla to tekst Rdz 9, 5n:

w. 5: „I waszej krwi, czyli waszego życia będę się dopominał. Co do ludzi — upamięnę się o życie każdego u jego bliźniego”;

w. 6: „Kto przeleje krew ludzką, przez ludzi ma być przelana krew jego, bo człowiek został stworzony na wyobrażenie Boga”. Jest to talk zwane „prawo Noego”. Autor natchniony opatrzył go teologiczną motywacją: człowiek jest stworzony na wyobrażenie Boga. Dlatego Bóg upomina się o życie człowieka, który jest jakby Jego krewnym.⁵

Warto odnotować, że w dawniejszej egzegezie⁶ dostrzegano pewien problem w wyrażeniu *bā'ādām*, które tłumaczono: *in homine, in ipso homine, in hominibus, sive inter homines, coram hominibus*. Ponadto w tłumaczeniach nawiązywano do hebrajskiego wyrażenia *dōrēš dāmin*, jako *quaesitor sanguinum* (w. 5). Można zatem powiedzieć, że przekłady starsze wskazywały głównie stronę prawną: być sędzią krwi. Natomiast tłumaczenia nowsze używają mniej mocnego określenia, a mianowicie: domagać się krwi lub też upominać się o krew.

Na szczególną uwagę zasługuje formuła prawna: „wina krwi” oraz „jego krew niech spadnie na jego głowę”. W takim sformułowaniu występuje ona tylko w tradycji P,⁷ np.

⁴ Por. D. Lys, *Nephesh, Histoire de l'âme dans la révélation d'Israël au sein des religions proche orientales*, Paris 1959.

⁵ BP, t. 1, komentarz do Rdz 9, 4—7, s. 21.

⁶ np. E. F. Rosenmüller, *Scholia in Vetus Testamentum*. t. 1, Lipsiae 1821, s. 186.

⁷ G. Gerleman, *dām Blut*, art. cyt., s. 450.

Kpł 20, 9 (dāmô bô). Natomiast u Dn 13, 46 występuje ta formuła w postaci pozytywnej: „czysty jestem od tej krwi”.

2. Zakaz spożywania krwi

W księdze Pwt 15, 23 jest zawarty zakaz spożywania krwi: „tylko krwi (zwierząt) nie będziesz spożywał, ale ją wylejesz na ziemię jak wodę”. Jest to zakaz bardzo stary, ale dopiero w Biblii otrzymuje pełną motywację. Chodzi mianowicie o to, że krew tak jak i życie, należy tylko do Boga. Pewną trudność sprawia tu tekst Lb 23, 24: „Patrz, oto naród jak lwica skacząca, na podobieństwo lwa on się podnosi i nie położy się, aż pożre swą zdobycz i krew zabitych wypije”. Nie idzie tu już o krew zwierząt, ale o krew ludzką. Czyżby zatem Izraelici pili krew ludzką?

Ciekawą polemikę na temat tego tekstu prowadzili ze sobą Th. L. Dewar⁸ i L. Morris⁹. Pierwszy z wymienionych autorów przyjmuje dosłowne znaczenie tekstu. Taką interpretację zdecydowanie odrzuca Morris, który uważa, że ludzie Starego Testamentu nie byli przecież prymitywnymi dzikusami. Żydzi okresu biblijnego dobrze wiedzieli co znaczy krew. I dlatego nie można interpretować ich literatury inaczej, tylko tak jak oni to widzieli. Wyrażenie „pić krew zabitego” wydaje się być zwykłą metaforą. Wskazuje na to cały kontekst wiersza, w którym autor natchniony przedstawia w sposób poetycki przyszłą potęgę narodu.

Nasuwa się tu pewien problem: jak w świetle zakazu Starego Testamentu rozumieć ustanowienie Eucharystii przez Chrystusa i to, że mamy pić Jego krew? To zagadnienie wymagałoby oddzielnego opracowania. Krótko można powiedzieć, że krew Chrystusa trzeba rozumieć w świetle wielkiego święta ekspiacji (por. Kpł 16). Krew, którą Chrystus ofiarował na krzyżu jest pojednaniem człowieka z Bogiem.

3. Kultyczne użycie krwi

Krew w Starym Testamencie ma związek z różnymi obrzędami kultycznymi. Wypływa to z sakralnego charakteru krwi. Omówić tu trzeba kolejno:

a) Krew Przymierza — Wj 24, 3—8

⁸ *The Biblical Use of the Term „Blood”*, JThSt 4 (1953) s. 204—208.

⁹ *The Biblical Use of the Term „Blood”*, JThSt 3 (1952) s. 216—227 oraz 6 (1955) s. 77—82.

w. 6: „Mojżesz zaś wziął połowę krwi i wylał ją do czar, a drugą połowę krwi skropił ołtarz”.

w. 8: „Mojżesz wziął i pokropił nią lud, mówiąc: oto krew przymierza, które Bóg zawarł z wami na podstawie wszystkich tych słów”.

Zatem przymierze pomiędzy Bogiem a narodem wybranym zostało zawarte za pośrednictwem krwawego obrzędu. Aby dobrze zrozumieć te wiersze trzeba poznać zwyczaje starożytnych Semitów. Otóż członków tego samego klanu łączyła ściśle wspólnota krwi.¹⁰ Jedynym sposobem uczynienia sobie przyjaciół było włączanie ich do wspólnoty przez związek krwi. Izraelici przy zawieraniu przymierza zastąpili krew ludzką krwią zwierząt, którą składano potem w ofierze. A po ofierze bardzo często była uczta, która symbolizuje żywą łączność i jedność tych, którzy zawarli przymierze. Dla podkreślenia tej nierozzerwalnej jedności pomiędzy Bogiem a narodem wybranym Mojżesz wylał połowę krwi na ołtarz (symbol Boga), a drugą połowę pokropił lud. A przedtem odczytał ludowi przepisy kodeksu przymierza.¹¹

W omawianym fragmencie jest widoczny ścisły związek krwi i życia. A zatem nakazy Boga mają być dla wszystkich Izraelitów źródłem życia. To jest zasadnicza konsekwencja wypływająca z owego przymierza.

b) Przy składaniu ofiar — Kpł 1, 5

„Potem zabije młodego cielca przed Bogiem, a kapłami, synowie Aarona, ofiarują krew, to jest pokropią nią dookoła ołtarz stojący przed wejściem do Namiotu Spotkania”.

Przy składaniu ofiar kapłani skrapiali krwią ołtarz i miejsce dookoła ołtarza, aby życie wracało do Boga, jedynego dawcy i Pana życia.

c) Ekspiacja — Kpł 17, 11

„Bo życie ciała jest we krwi, a Ja położyłem je dla was na ołtarzu, aby uczynić przebłaganie za wasze życie, ponieważ krew jest przebłaganiem za życie”.

Krew nie działa mocą jakiejś siły ekspiacyjnej istniejącej w niej, ale jako środek pojednania, ponieważ tak określił ją Bóg.¹² Tak to człowiek, który przez swe grzechy zasłużył na utratę życia, może przebłagać Boga poprzez ofiarę z krwi zwierząt. Bóg przyjmuje ją zamiast życia grzesznika.

¹⁰ Por. S. Łach, *PST, Księga Wyjścia*, s. 234.

¹¹ Por. M. Noth, *Esodo*, Brescia 1977, s. 246 n.

¹² Zob. J. Behm, *háima*, w: TWNT (tłum. wł.), t. 1 (1965) w. 472 n.

d) Wartość konsekuracyjna — Wj 29, 20

„I zabijesz barana, a wzięwszy nieco jego krwi namaszczysz nią wierzch prawego ucha Aarona i wierzch prawego ucha jego synów i duże palce ich prawej ręki i nogi, i pokropisz krwią ołtarz wokoło”.

Ten ryt namaszczenia oznacza poświęcenie całego człowieka.¹³ Naznaczenie najbardziej zewnętrznych części ciała jest wymownym tego znakiem. Wartość konsekuracyjna krwi polega na wskazaniu idei przynależności do Boga.

II. RZADZIEJ SPOTYKANE ZNACZENIE KRWI

Do tej pory zostało ukazane znaczenie krwi, które w Starym Testamencie występuje najczęściej. Nie wyczerpuje to oczywiście bogatej problematyki związanej z rolą krwi w Biblii. Dlatego też należy zwrócić uwagę na inne, sporadyczne określenia krwi.

1. „Krew winogron” — Rdz 49, 11

Biblia Tysiąclecia (wyd. pierwsze) nie jest w tym miejscu zgodna z tekstem hebrajskim i mówi o „moszczu winnym”. Jednak lepiej zostaje oddana w ten sposób w języku polskim metafora, która podkreśla ogromną urodzajność w czasach mesjańskich: wina będzie tak dużo, że będzie się go używać nie tylko jako zwykłego napoju, ale i do prania.

2. Kolor

W Starym Testamencie słowo krew jest używane bardzo rzadko na oznaczenie koloru. Właściwie jedynym jasnym miejscem, gdzie wyrażenie hebrajskie *dām* wskazuje kolor czerwony podobny do krwi, jest 2 Krl 3, 22:¹⁴

„Kiedy rano wstali i kiedy słońce rozbłysło nad wodami, Moabici ujrzeli z oddali wodę czerwoną jak krew”.

3. „Oblubieniec krwi” — Wj 4, 24—26

W tym tekście jest przedstawiona Sefora, która pomazała Mojżesza krwią obrzezanego syna. Uczyniła to w tym celu,

¹³ J. E. Huesman, *Esodo*, w: *Grande Commentario Biblico*, dz. zbior., Brescia 1973, s. 82.

¹⁴ G. Gerleman, *dām Blut*, art. cyt., s. 440.

aby uchronić męża od gniewu Bożego. Zatem chodzi tutaj o obrzezanie zastępcze — za cenę krwi syna ma pozostać przy życiu Mojżesz. Samo wyrażenie „oblubieniec krwi” wskazuje na stary zwyczaj obrzezywania w związku z zaręczynami.

4. Goel — Iz 41, 14

„Nie bój się, robaczku, Jakubie, nieboraczku, o Izraelu! Ja cię wspomagam — wyrocznia Jahwe — odkupicielem twoim — Święty Izraela”.

Wyraz hebrajski gō'el może oznaczać:¹⁵

- mściciela krwi, który szuka pomsty za przelaną krew kogoś z bliskich;
- wykupującego z niewoli swego krewnego;
- bliskiego krewnego, który broni z obowiązku praw wdowy;
- odkupiciela, wybawiciela.

To samo wyrażenie gō'el występuje już w Wj 6, 6 i 15, 13 gdzie jest mowa o wyzwoleniu Izraelitów z Egiptu.

Na 360 tekstów o krwi występujących w Starym Testamencie aż 203 łączy się ze śmiercią, a tylko 7 z życiem. Nasuwa się zatem problem: czy krew jest istotnie życiem, czy też śmiercią? Takie pytanie stawia między innymi L. Morris.¹⁶ Uważa on, że krew znaczy istotnie śmierć. A nawet w tych kilku miejscach, gdzie możliwa jest interpretacja krwi w znaczeniu życia, to też raczej należałoby rozumieć w sensie: „życie opuszczone w śmierci” („life given up in death”).

Wydaje się jednak, że nie ma potrzeby wprowadzać takiego rozgraniczenia, czy krew jest życiem czy też śmiercią. Wyraźnie bardzo trudno to przedstawić, ponieważ zachodzi ścisły związek życia i śmierci. Można zatem skonkludować, że krew jest siedliskiem życia, czy też sakralnym wyznacznikiem życia. A przelanie krwi oznacza śmierć. Po prostu brak krwi powoduje zanik życia.

W końcu warto zastanowić się, jaka jest relacja krwi w Starym Testamencie do krwi Chrystusa? Było już powiedziane poprzednio, że wyrażenie hebrajskie gō'el znaczy m. in.

¹⁵ Por. Zorell s. 136.

¹⁶ Art. cyt., s. 217.

odkupiciel. Otóż w Nowym Testamencie sam Chrystus jest Odkupicielem, który wybawia ludzkość z grzechu i niewoli szatana. To wybawienie dokonuje się przez krew, ale krew niewinną i przeraźliwszą (por. 1P 1, 19). Zatem następuje w ten sposób unieważnienie dawnych krwawych ofiar i przepisów dotyczących zemsty krwi. Chrystus zawarł Nowe Przymierze dając swoje ciało i kielich swojej krwi (por. Mt 26, 28): „Kto pożywa moje Ciało i pije moją Krew, ma życie wieczne... trwa we mnie, a ja w nim” (J 6, 53—56).

Significato del sangue nell'Antico Testamento

Sommario

Nell'Antico Testamento il termine „sangue” — la parola ebraica *dām* — ricorre 360 volte. Più frequentemente questo termine si presenta nei testi, i quali collegano il sangue con la morte e con il sacrificio.

Come per tutta l'antichità, anche per l'Antico Testamento il sangue è sede della vita (Gn 9, 4; Lv 17, 11. 14). Dio solo può disporre del sangue perchè Lui è unico Signore della vita. Il sangue è sacro e perciò è proibito: pena la morte e gustare del sangue animale (Lv 3, 17; Dt 12, 23). Nell'Antico Testamento il sangue della vittima animale viene restituito a Dio — con questo sangue si asperge l'altare (Es 29, 16) e il sommo sacerdote (Es 29, 21). Il sangue della vittima sacrificale ha virtù espiatrice (Lv 16, 6), purificatrice (Lv 14, 1) e santificatrice (Es 29, 20). Esso ristabilisce la comunione di alleanza con Dio (2 Cr 29, 23).

Raramente il sangue significa anche „sangue dell'uva” (Gn 49, 11), „colore” (2 Re 3, 22), „sposo di sangue” (Es 4, 24—26) e „redentore” — la parola ebraica *go'el* (Is 41, 14).

Ryszard Rumianek